

שיעור כללי

שלשה ושבעה ול' ביולדת לענין שבת ויום הכפורים / עיון בדברי התוס' ח: ד"ה 'אע"ג דאמירה'

- בשיעור היום נעסוק בשאלה חמורה בהלכות יולדת העולה מתוך מחלוקת התוס' והבה"ג בדין אמירה לנכרי. נעיין בעז"ה בסוגיות הרלוונטיות ובדברי הראשונים ונציע בעז"ה דרכים חדשות בביאור דבריהם.

סוגייתנו

- גמ' 'והקונה שדה בסוריא' עד הנקודותיים. ותוס' ד"ה 'אע"ג'. [לראות בפנים את הגמ' עירובין סח. שהוא ינוקא דאשתפוך חמימיה, ועוד לראות בפנים את הגמ' שבת קכט. 'אמרי נהדעי חיה' וכו' עד 'כדרב המנוא' וכו']
- ראה דברי הבה"ג בהלכות מילה ודייק הכיצד למדו מדבריו מה שלמדו [לעזרה ראה דברי רבנו פרחיה בשבת שם].
- ראה דברי הרא"ש בחידושו למסכת בבא קמא פ"ז סי' טו' ואת דבריו בתשובה סי' כו' אות ג'.
 - עיון בראייתו של הרא"ש בגמ' ביבמות עא. מדברי הגמרא 'ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא' עד 'ואילו יום הבראתו בעינן מעת לעת'.
 - ראה תשובתו של התרומת הדשן בסי' קמח'.
 - ראה את פסקי הרמב"ם: הלכות מילה פ"א הלכה טז, הלכות שבת פרק ב' הלכה יג', ובשולחן ערוך או"ח סי' של סעיף ד' וסי' תרי"ז סעיף ד'.
 - ראה חידושי הריטב"א לסוגיא בעירובין. וראה עוד דברי האשכול בהלכות יולדת ואיסור והיתר הארוך סי' נט.

סוגיות נוספות

- גמרא נידה לח. 'אמר שמואל אין אשה מתעברת ויולדת' עד שם לה: 'הריון בגימטריה מאתן ושבעין וחד הוה'
 - ועיין שם בפירושו רש"י (בדגש על ד"ה אלא מרביעי ואילך), והשווה לחידושי הר"ן שם.
- גמרא שבת יט. 'ת"ר אין מפליגין' עד שם 'עד רדתה ואפילו בשבת'.
 - דברי בעל המאור שם ותשובת הרשב"ץ ח"א סי' כא'.

ספר הלכות גדולות סימן ח - הלכות מילה

והיכא דאייתי איזמל מערב שבת, ואיפגים או דאיגניב מקמי מילה, שרי למימר לגוי לצבותיה או לאיתויי איזמל אחרינא, דגמרינן לה (עירובין סז ב) מההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה, אמר להו רבא ליתנו ליה מגו ביתאי, אמר ליה אביי והא לא עריבו, נסמוך אשיתוף, והא לא שתיפו ליה, לימרו ליה לגוי ליתני ליה, אמר אביי בעאי לאותובי למר ולא שבקן רב יוסף, דאמר רב כהנא כי הוינן בי רב יהודה אמר לן בדאורייתא מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה, בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא. בתר הכי אמר ליה מאי בעית לאותוביה, דתניא הזאה שבות ואמירה לגוי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת [אף אמירה לגוי שבות ואינה דוחה את השבת], אמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית בה מעשה לשבות דלית בה מעשה.

ר' פרחיה (בשיטת הקדמונים) מסכת שבת דף קלז עמוד ב

לצבותיה. תיקונו. ונקרא כן על שם שאוחז האיזמל במלקחים כשמשליכו לאש. תרגום מלקחים צביחאי:

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ז

ובהלכות גדולות משמע דאפילו איסור דאורייתא שרי על ידי נכרי לצורך המילה. שכתבו בההוא עובדא דלימא לנכרי דלייתי מגו ביתאי להביאו דרך רשות הרבים. וההיא דניחים ליה אגב אימיה י"ל דעל ידי ישראל היהג ותוך שבעה מעת לעת של חיה היה. דמחללין עליה את השבת שבעת ימים מעת לעת. וספרים שכתוב בהן דניחים ליה נכרי מיירי לאחר המילה ונתרפא הולד ואין בו עוד פיקוח נפש:

שו"ת הרא"ש כלל כו סימן ג

אשר כתבת שאלו התלמידים מתירין להחם חמין בשבת לפני המילה לרחוץ המילה בשבת ואתה אוסר. דע כי יפה אתה אוסר להחם חמין בשבת כדי לרחוץ המילה לפני המילה, ואפילו לומר לא"י = לאינו יהודי = להחם אסור. וראיה מהא דאמרין בערובין בפרק הדר (סח) ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר רבא נישילה לאימיה אי צריכה ליחים ליה אגב אימיה. ולכאור' ביום המילה היה שהיו צריכין מים חמין לרחוץ המילה לפני המילה דאי לאחר המילה היה ואפילו בלא אמו מותר לחלל עליו השבת, דקיי"ל רבי אליעזר בן עזריה מרחיצין את הקטן אף ביום שלישי שחל בשבת, ואף להחם לו חמין בשבת מותר וכל הזריז הרי זה משובח. אלא לפני המילה היה, והא דקאמר אי צריכה ליחים ליה אגב אימיה פרשי"ז י"ל דאי אפשר עיי' ישראל. דאמרין בשבת (קכט) חיה מזי ועד לי אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת אבל עושין לה עיי' ארמאי. ואפילו אם תמצא לומר דמשכחת לה דביום המילה הוי תוך שבעה של חיה משום דשבעה של חיה מנינן להו מעת לעת כדאמרין בריש פרק הערל (עא) דקטן שחלצתו חמה נותנין לו שבעה ימים מעת לעת להברותו. ... וההיא עובדא דפרק הדר (סח) ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר רבא ליתנו ליה חמימי מגו ביתאי ואוקי לה התם בחצר שלא ערבו ועיי' א"י = אינו יהודי = וקודם המילה היה מדקא מדמי חך אמירה לא"י = לאינו יהודי = להזאה שהיא מצוה כדי לעשות הפסח. דאי לאחר המילה אפילו דרך רשות הרבים שרי להביא ואפילו ישראל דפקוח נפש הוא. שאני התם דא"י = דאינו יהודי = לא עביד אלא איסורא דרבנן, אבל לומר לא"י = לאינו יהודי = להחם חמין דאיסור דאורייתא הוא אסור כדי לרחוץ הקטן לפני המילה. ובה"ג = ובהלכות גדולות = משמע דאפילו דאיסורא דאורייתא שרי עיי' א"י = אינו יהודי = לצורך המילה, כי כתב נימא ליה לא"י = לאינו יהודי = דמייתי מגו ביתאי ואפילו דרך רשות הרבים. ולפי דבריהם צריך לפרש האי עובדא דקאמר ניחים ליה אגב אימיה דמיירי לאחר ג' שכבר נתרפא הילד, אבל סוגיא דגמרא לא משמע כדבריהם לכך נהגו בו איסור כמו שפירשתי.

שאלה: אשה שילדה בשביעי בתשרי, שרי להאכילה ביום הכיפורים אפילו לא אמרה צריכה אני או לאו?

תשובה: יראה דאין להאכילה בכה"ג אם לא אמרה צריכה אני. דגרסינן בפ' מפנין, חיה שלשה שבועה ושלשים, תוך שלשה בין אמרה צריכה אני בין לא אמרה צריכה אני מחללין, משלשה עד שבועה אמרה לא צריכה אני אין מחללין, הא סתמא מחללין כו', התם קאי על חילול שבת. ונראה דה"ה בשיעורין הללו, לענין ביטול עינוי יוה"כ יש לחלק ג"כ בין תוך ג' לאחר ג'. ונראה דתוך שלשה לא חשיב להו מעת לעת, כענין שאילתינו, ילדה שבועה בתשרי בערב שיאכלה / שמא צ"ל: שתאכל / ביוה"כ בחצות היום, דעדיין תוך שלשה הוא מעל"ע = מעת לעת = / שמא צ"ל: מעל"ע הוא. / אלא הנך שלשה חשבינן לפי סדר הימים, ומיד כשנכנס יום רביעי ללידתה מיקרי לאחר שלשה. ואף על גב דאשירי פ' מרובה כתב לפי פירוש דה"ג סבירא להו שרי אמירה לנכרי אפי' במלאכה דאורייתא לצורך מילה. ומותבינן עלה מההוא עובדא דפ' הדר / ערובין סז ע"ב / דההוא ינוקא דאשתפך חמימי. ותיירן אשירי ההוא קושיא דבעי מעל"ע. פ"ק דגיטין / ח' ע"ב ד"ה אף על גב / לא רצו לתרץ הכי, וכתבו דדוחק הוא לומר דבעינן מעל"ע. וא"ת ונימא דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא בספק נפשות להקל, והכי פסיק תלמודא בפ' מפנין / שבת קכט ע"א / כפולגתא דמר זוטרא ורב אשי, וכן פסק אשירי במס' יומא בפלוגתא דרבוותא. כיון דאשירי לא כתב דבעי מעל"ע אלא כדי ליישב הלכות גדולות דלעיל, ואהא פליגי רב אלפס ור"י כדאיתא באשירי פ' ר"א דמילה. וכתב מהר"ם במרדכי פ' נערה דנוהגין לפסוק כרב אלפס בדבר שלא נחלקו עליו התוס', וכ"ש היכא שהתוס' שוין לו, והתם הוא נמי לאפוקי ממנוא מן המוחזק, ואף על גב דק"ל ספק ממנוא לקולא למוחזק, וכיון דליתא לה"ג נתרועע היסוד של פסק האשירי דבעינן מעל"ע. ואף כי אשירי גופיה תירץ ההיא דה"ג בעינן אחר פ' המילה. ואף על גב דפ' הערל / יבמות ע"א עמוד א' / מסיק דיום הבראתו של תינוק בעינן מעל"ע, אלמא מידי דהבראת הגוף חשבינן מעל"ע. י"ל דיש חילוק בין חולי הגוף מחמת הלידה ובין חולי הגוף דעלמא.

חידושי הריטב"א מסכת עירובין דף סח עמוד א

אמר ליה ולא שאני לך כו'. פי' בעל הלכות גדולות ז"ל בין שבות דהזאה שיש בו מעשה ע"י ישראל לשבות דאמירה לגוי שאין בו מעשה ע"י ישראל כי אם דיבור בעלמא, ולא גריס דהא מר לא אמר ליה זיל אחים ליה אלא זיל, והתיר הרב ז"ל מכאן כי מותר לומר לגוי בשבת לעשות כל מכשירי מילה אפילו בדבר שהוא מלאכה גמורה, ולדבריו ז"ל הא דאמרין ביבמות (צ' ב') גבי ערל הזאה ומילה העמידו בה חכמים דבריהם במקום כרת, היינו שאין עושין מכשירי מילה ע"י ישראל שיש בו מעשה, והא דאמרין לקמן לשייליה לאימיה אי צריכא ליחיימו ליה אנב אימיה, ליחיימו ליה ע"י ישראל קאמר דאילו ע"י גוי אפילו בלא אמיה נמי מחמינן ליה, וא"ת והיאך מחמינן לאימיה ע"י ישראל דהא אמרין התם (שבת קכ"ט א') דחיה שלשה שבועה ושלשים יום, שלשה אפי' אמרה אינה צריכה עושין לה ע"י ישראל, שבועה אי אמרה צריכה אני עושין, משבעה ועד שלשים יום אפילו אמרה צריכה אני אין עושין לה אלא ע"י ארמאי והכא כבר עברו ז' כי יום מילה הוא לשמונה, י"ל דשבעה דחיה מעת לעת הם ואפשר לשמיני של מילה שיהא תוך ז' כגון שנולד בערב כן תירצו בתוספות.

חידושי הר"ן מסכת נדה דף לח עמוד א

חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא מרביעי ואילך כדי שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת פי' כדי שלא יבא שבת תוך שלשה ללידתן ומשום דיולדת כל ג' ימים הראשונים מחללין עליה את השבת ואף על גב דהיכא דלא קלט הזרע לאלתר לא אתי שבת תוך ג' כיון דברוב הזרע נקלט לא חיישי להכי:

בית הבחירה (מאירי) מסכת נדה דף לח עמוד א

ותירץ הוא דאמר כחסידים ר"ל שמואל סבירא ליה כחסידים וכן פירשהו גדולי הרבנים ור' יהודה לא סבירא ליה הכי וקאמר כחסידים שלא היו משמשים מטותיהם אלא מרביעי ואילך שלא יהו נשותיהן באות לידי חלול שבת שהרי אינה יולדת אלא לסוף מאתיים ושבעים יום או במאתים ושבעים ואחד או במאתים ושבעים ושנים או במאתים ושבעים ושלשה ורע"ג הוא חשבון שבועים והם שלושים ותשעה שבועים ואם מתעברת במוצאי שבת הוה ליה רע"ג בשבת ואם מתעברת בשני בשבת הוה ליה רע"ב בשבת ואם מתעברת בשלישי בשבת הוה ליה רע"א בשבת ויבא באחד מהם לידי חלול שבת שהרי כל שלשה ימים מחללין עליה את השבת אבל אם מתעברת ברביעי בשבת הוה ליה רע"ג בשלישי ורע"ב בשני ורע"א בראשון וכל שכן אם מתעברת ביום חמשי או ביום ששי או ביום השבת שיום לידתה מתרחק יותר משבת.

המאור הקטן מסכת שבת דף ז עמוד א

והא דתנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת פירש הר"ף ז"ל בהלכות בספינה גוששת ואח"כ חזר בו בתשובה ופירש טעמא משום שטול עונג שבת ולי נראה טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו אין צרין על עיירות של נכרים דכולהו מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת

שו"ת תשב"ץ חלק א סימן כא

השר שואל מה לצאת בשיירה לפני השבת כדי לעלות לא"י במדברות שא"א להשאר שם יחידי מפני הסכנה אשר בלא ספק אם יצא ברשות ויקר מקרהו שם בשבת מותר לו לצאת ממקום המסוכן ההוא מפני פקוח נפש אבל לכתחלה לצאת עמהם על הספק הזה מהו ע"כ תורף השאלה:

תשובה גרסינן בפ"ק דשבת ("ט ע"א") אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת לדבר הרשו' אבל לדבר מצוה מפליגין. וחלקו אבות העולם בטעם זה האיסור שהרי"ף אף ז"ל וגם הרמב"ם ז"ל פירשו משום ביטול עונג שבת כמו שהאריך הרי"ף אף ז"ל בהלכותיו ובתוספו' חכמי הצרפתים ז"ל נתנו טעם אחר משום גזרה שמא יעשה חבית של שייטין שההולך בספינה דומה לשת וכ"כ ר' האי ז"ל כמ"ש הרמב"ם ז"ל שראה כן בתשובתו. ובין לפירוש הרי"ף ז"ל בין לפירוש התוספות קשה מה שנהגו להפליג בספינה אפי' לדבר הרשות פחות מג' ימים. ויש מפרשים אחרים שרצו להעמיד המנהג ולומר שלא אסרו להפליג אלא בספינה גוששת שאין במים עשרה טפחים ומשום גזרת תחומין נגעו בה אבל אם יש במים עשרה טפחי' מותר דהא קי"ל בערובין (מ"ג ע"א) דאין תחומין למעלה מעשרה טפחים ולפי זה הפירוש היה מתקיים המנהג יפה שהרי בים הגדול שאין מפליגין המים הם למעלה מעשר' טפחים ואין בהם משום איסור תחומין אבל הרי"ף אף ז"ל דחה זה הפירו' משום דא"כ לדבר מצוה היכי שרי שהרי דבריהם אפילו במקום כרת וכו' כדאיתא בהלכותיו לפיכך נראין דברי הר"ף ז"ל שפירש טעמו של דבר מפני ההפלגה בים הגדול וכן לצור על עיירות של גוים דאמרין התם אין צרין / צרין / פחות משלשה ימים הן הדברים שאי אפשר שלא יבואו לידי חלול השבת שהרי מקומות סכנה הם הלכך תוך ג' ימים אסור להפליג ולצור דג' ימים קודם השבת קמי שבתא מקרי כדאיתא בגטין (ע"ז ע"א) ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש אבל יותר משלשה ימי' קודם לשבת לבתר שבתא מיקרי ומותר. ומכאן אני אוסר למול את הגר בחמישי בשבת כדי שלא יבא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל עליו שבת כדאיתא במס' שבת כ"ב רבי עקיבא (פ"ו ע"א) וה"ה לתינוק שחלה ונתרפא בחמישי בשבת והיה אפשר למולו חד בשבת שממתינין לו עד למחר כיון שלא יכלו להמולו בזמנו ולפ"ז ה"ה להפריש במדברות' ולכל מקום הסכנה שאדם עתיד לחלל את השבת.